

Salâh Bîrsel

Gece Mavisi

Deneme

İÇİNDEKİLER

Göksu Kırlangıçları	7
Çiftetelli	21
Beni Unutmayın.....	29
Tatlı Kırmızı Bir Denemeci: Montaigne.....	37
İki Fransız Oyun Yazarı	45
Yanık Saraylar.....	53
Büyük Dönemeç.....	57
Guatemala Efsaneleri	63
Kopuk Takımı.....	67
Ahmet Rasim, Yeni Harflerle	71
Her Pazartesi	79
Sabah Olmasın.....	83
Hazan Bülbülü	87
Bir Politikacının Portresi: Fouché.....	89
Lady Chatterley'in Sevgilisi.....	93
Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri	97
Jean Genêt ve Hizmetçiler	101

Daumier Üzerine	105
René de Obaldia'nın Oyunları.....	109
Marguerite Duras.....	113
Chaillot'daki Deli.....	117
Fransız Tiyatrosu 67	123
Oyunun Ahlak Sorunu.....	147
Aktör	149
Aşk Peşinde	151
Gül, Zil ve Halk.....	155
Gece Mavisi.....	161

Gece Mavisi

I

Geçmiş yıllarda insanların kürkünü yıkan dertler elbet bizim bugünkü hastalıklarımızdan başkası değildir.

Nedir, kiminin adı değişiktir. Eskiden göğüs nezlesine (Angina Pectoris) hunnak adını kondurmuşlar. Abbasi Halifesi Muntasır 29 yaşında (862 yılında) nezleden değil hunnaktan ölmüştür.

Romalı Domesticus da 972 yılında zehirli bir çıban çıkararak varaduradan, yani öteki dünyadan ateş almaya gider. Ertesi yıl ise Halife Ehül Kasım el-Fazl Muti'ye inme iner. Dili ağırlaşmıştır. Kımıldayamayacak duruma gelmiştir. Bağdat eşrafından Sebüktekin de onu sultanlığından uzaklaştırır.

1037 yılında Hemedan'da ölen o görkemli hekim, o görkemli filozof İbn Sina da son günlerinde kulunç hastalığına uğramış. Günde sekiz şırınga yaptırmış kendine. Nedir şırıngaya iki karışık maydanoz tohumu konmasını tembihlediği halde çıraklardan biri iki yerine beş koyunca bağırsaklarında ülser peydahlanır.

Doğrusu, İbn Sina yaşarken kadınlara düşkünlüğü yüzünden sık sık güçten düşmüş. Bu kez öyle bir şey olup olmadığını bilmiyoruz ama şırıngadan sonra *methroditus* panzehirine başvurduğunu biliyoruz. Ama o da bir sonuç vermez. Çünkü tilmizler panzehiri hazırlarken bu kez ona çokça afyon katmışlardır. Bu yüzden hastamızın ateşi çokça düşmüş ve birkaç gün bu durum üzerinde geçirdikten sonra, 58 yaşında, cennete doğru yürümüştür. Son sözlerinden biri şudur:

“Artık sağlığımı çekip çeviren yönetici gücünü yitirdi.”

İbn Sina üzerinde kalmak gerekirse onun 16 yaşına geldiği vakit tıp bilimini baştanbaşa yutmuş bulunduğunu şuracığa kıstırmalıyız. O, Aristoteles’ten öğrendiği her değerli şeye beş değeril, elli şey katmış biridir.

Babası Belh kentindedir. Sonradan Buhara’ya göç etmiştir. Ođlunu, beş yaşına vardığı zaman, öğretmenlerin eline bırakmış-
tır. Arapça’nın dilbilgisini ve de söz sanatını 10 yaşında, iyisinden kapar. Hanlardan birinde hububat satmakla geçinen birinden de Hintlilerin hesap dizgesini öğrenir. O yıllarda Buhara’ya gelmiş olan Filozof Ebu-Abdillah el-Natîlî de ona İsağociyi okutur.

Daha sonraki yıllarda Bizimkisi bütün bilimleri tek başına ka-
fasının içine çekmeye bakacaktır. Artık birçok yaşlı doktor bile onun yanına geliyor, onunla birlikte çalışmak istiyordur. 18 yaşına vardığı zaman da büyük ve ünlü yapıtı *Yasa’* yı yazar. Onu da felsefenin dört öğretisini kucaklayan *Şifa* adlı yapıtı izler. Kitapta-
ki doğal ve tanrısal bölümleri tam 20 günde döktürmüştür. Dön, ey yüreğim dön, bilinen ve her yerde okunan kitaplarının sayısı da doksan ikidir. Çođunu da hapis damlarında yaratmıştır.

Geçmiş yıllarda hekimlerin sayısı hiç eksik değildir. Ne var ki, çoğu, göğşe genişlik verecek yollar bulamazlar. En çok da id-
rar darlığı çeken hastalar karşısında verimsiz kalırlar.

Din değiştirmiş bir Yahudi hekimin oğlu olan Süryani Tarih-
çisi Abu’l Farac (1226-1286), Halife Vasık’ın (849 yılı) idrar ede-
memek yüzünden öldüğünü yazar. Doktorlar ona çok değişik bir bakım uygulamışlar, onu sıcak bir fırına sokarak iyileştirebi-
leceklerini ummuşlardır. Gelgelelim Halife, bundan yarar gör-
meyince, fırını doktorların verdiği sıcaklığın üstünde kızdırta-
rak içine girer. Sonunda da onu fırının içinde ölü olarak bulurlar.

Süryani Tarihçisi, “Araplar arasında, Arap doktorlardan çok Hıristiyan ve Musevi doktorlara inananlar da vardır.” diyecektir. O çağlarda sarılık hastalığının giderilmesi için çeşitli yöntemler kullanılmış. Kimisi dile ustura vurur ya da hastanın kulağını kesermiş. Kimi doktorlar da ruhsal tedaviyi yeğ tutarmış. Yani hastayı hapahap tokatlamakla sarılığın geçeceğine inanmış.

İS 1035 yılında Arapların Mısır Halifesi Zahir de idrar tıkanıklığından ölüm köprüsünden geçer. 1077 yılında Roma tahtında oturan Michael ülkesini beceriksizlikle yönetmişse bunun nedeni yine idrar darlığıdır. Zavallı adam, hastalığını gidermek için sarayından dışarı çıkmıyor, kimseyle de konuşmuyordur. Ne ki, daha sonraki yıllarda saçlarını tıraş ettirip rahip olacaktır. Bu dönemde ağzını etle hiç mi hiç şenlendirmedeği için de hastalık yakasını salıverir.

Abu'l Farac (ona Yahudi Oğlu anlamına gelen Bar Hebraeus diyenler de vardır), Sultan Rüknüddin Türkyaruk'un (1104) uğradığı hastalıkların hesaba gelmediğini de açıklar. O, verem ve fistülden başka, sancı veren çeşitli hastalıkları omuzlarında taşımıştır.

1174 yılında Halep ve Şam Emiri olan Nureddin de hunnaktan, daha doğrusu bademcik yangısından çingırağı çeker. Ona bakan Rahabaya adında Şamlı bir doktordur. Hastalarına ameliyat yapmayı seven biridir. Bir gün Nureddin'in de bir damarını açmak isterse de Emir buna izin vermez. Çünkü o, laf aramızda, herkesten, her doktordan korkuyordur.

1181 yılında Nurettin Zangi oğlu Halep Emiri Melik Salih İsmail de belkemiği hastalığına yakalanmış ve bir türlü iyileşememiştir. Amanın, amani, sonunda da Ecel Terzisi kendisine don biçmiştir. On beşinci yüzyıl şeyhlerinden İbrahim Amasi'ye göre de kabızlıktan kurtulmak için tandır üzerine oturup terlemek gerekmiştir. Türk din bilgini ve hekimi Akşemsettin de buna olurunu basmış.

Mide sancıları için mide üzerine süpürgenin sapıyla bastırarak da yaygın bir çaredir. Yörükler de gözde arpaçık çıkınca adamı yere yatırır gözünün üstüne ekmeğin parçası koyarlarmış. Sonra da bu ekmeği bir köpeğe aldırırlarmış. Yani yine ruhsal bir yöntem.

İsveçli hekim ve yazar Axel Munthe de *San Michele'in Kitabı* adlı yapıtında Laponların, sarılık hastalığı karşısında çok değişik bir yol uyguladıklarını yazar. 10 tane bit, pek çok tuz eşliğinde sütle kaynatılıp aç karnuna içilirse bu, hastalığa birebir gelirmiş.

Burada Victor Hugo'nun da bir diyeceği vardır. XV. yüzyılda bedeni yara bere içinde olan kişilere şarapla karıştırılmış adamo-tu çok yarar olmuş. Bunu içen yaralının acıları bıçakla kesilir gibi dinermiş. Üstüne üstlük derin bir uykuya dalmış.

Hoş, şaraba eski zaman doktorları hiç de uzak durmamışlardır. Ölüm döşeğinde olan Tolstoy'a bir doktor da şarabı salık vermiştir.

İstanbul'da, geçmiş yıllarda hastaları iyileştirmek için çok renkli yollara el atılmış. Bunlar daha çok halk arasında geçerli bakılardır. Boğaz'da, Kandilli'de 26 yıl yaşadktan sonra 1907 yılında Türkiye'den ayrılan Dorina L. Neave *Eski İstanbul'da Yaşam* adlı kitabında bu halk ilaçlarına bir pencere açar.

O yıllarda kulak ağrılarına karşı, kulağa sıcak mı sıcak maydanoz kesesi yerleştirilmiş. Soğuk algınlığı için de tabanlara haşlanmış soğan uygulanmış. Diş ağrılarını gidermekte de keten tohumu keseleri şanoya çıkarılmış. Kimi zaman da onların yerini biber tozu karıştırılmış sıcak bordolu ambalaj kâğıtları almış.

Yağ keseleri, kızartılmış soğan cücüğü, hintyağı da sık sık başvurulan ilaçlardanmış. Papatya, ebegümece, haşhaş tohumu, ay çekirdeği de bol bol kullanılmış.

Refik Halit Karay da *Üç Nesil Üç Hayat* adlı yapıtında XIX. yüzyıl Türkiye'sini, daha doğrusu 1850 yılının ötesini anlatırken, Sultan Aziz çağında tedavinin daha çok bitkisel olduğunu söyler. Hatmi, mürver, ıhlamur, çay, menekşe, boru çiçeği, Hindistan cevizi, safran, tatlan, mısır püskülü, kiraz sapı, söğüt yaprağı, turunç kabuğu, miyan kökü, ayrık kökü, çitlenbik dalı baş köşededir.

Kimi ilaçlar da her derde devadır.

Bunlardan biri beşdirhem erkek kasnı, 20 paralık şeytan tersi, bir tutam hılhit ve de az biraz ödülkahr'dan oluşurmuş. Bunlar taş havanda iyisinden dövüldükten sonra bir pul şişeye konulmuş. Ağzına dek zeytinyağı doldurulduktan sonra da güneşe çıkarılmış. Ama geceleri içeri almayı unutmayacaksınız ha. Ye-

dinci gün bu karmakarışık karışım turuncu bir renk bağlarmış. İşte sabahları kahvene ondan 10 damla kattın mı, oh gel keyfim gel, haftasına hiçbir sızlanma kalmazmış.

Refik Halit, anlaşılan, bu ecza adlarının hoşluğuna ve de tuhaflığına tutulmuştur. Yukardakilerin yanı sıra, karahalile, kısacık Mahmut, sarısabır, dalifilfil, karaburun, havilcan, mercan-köşk, mahlep, asilbent, sinameki, dişi kasnı, şeytan sidiği, kırmız, sarı ve kırmızı kantronun adları belleğine iyice yapışmıştır.

Karay, bitkilerin dışında, birtakım hastalıklara karşı kimi hayvanların etinden büyük iyilikler geldiğini de fıslar. Kirpi ve kaplumbağa etleri bunlardanmış. Çıban, ur ve yaralara da güvercin palazını ortasından yarıp sıcak sıcak ve kanlı kanlı yapıştırmak pek yaygınmış. Yine sıcak olmak koşuluyla öküz eti de kullanılmış. Kimileri de örümcek ağzına güvenirmiş. O, daha çok, kesiklerde anımsanmış.

Sarılığa karşı insana kendi idrarını içirenler de eksik değilmiş. Yine bu çağda, yılcık illetine karşın, insan yüzüne deniz böceği kabuğu yapıştırılmış. Kimi zaman da onun görevini koyunun ateşte kavrulmuş çene kemiği almış. Kanı, ikide bir beynine sıçrayan kişiler de, her mevsim, usturayla sırtlarını yarıdırıp, oradan kuru boynuzla tas dolusu kan aldırıyorlarmış. Yani hacamat yaptırıyorlarmış.

Hekimlik Sultan Aziz çağında Yahudilerle Levantenlerin elindeymiş. Daha sonra da Ermenilere, Rumlara ve Türklere geçmiş. O yıllarda operatör, moperatör de hiç yokmuş. O işi, okulda yetişmemiş, alaylı cerrahlar yürütürmüş. Dişçilik de berberlerin tekelindeymiş. Berberlerin bir sanatı da sülük satmak, sülük yapıştırmakmış.

Nedir, Hamit çağında, Avrupa'dan gelen ilaçlar piyasada boy satmaya başlamış. Bunların ilki de başağrısına birebir gelen *antipirin*'miş. Demek isteriz ki, hekimler, artık çoğalıyordur. Eczaneler de öyle. Ama eczanelerde, Avrupa'dan hazır gelmiş ilaçlar çok değildir. Özel ilaçlar, ıtırıyat, tuvalet gereçleri ise ancak Meşrutiyet'ten sonra eczane camekanlarında görünmeye yeltenmiştir.